Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.10.1997, sp. zn. 2 Cdon 953/96, ECLI:CZ:NS:1997:2.CDON.953.1996.1

Číslo: 49/1998

Právní věta:

O odnětí možnosti jednat před soudem ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. jde od účinnosti zákona č. 238/1995 Sb. jen tehdy, jestliže se postup soudu projevil v průběhu řízení (a nikoli při rozhodování) a byl-li tento postup nesprávný.

Potvrzujícím usnesením, proti kterému je dovolání přípustné (nejde-li o případy usnesení ve věci samé upravené v § 239 odst. 1 a 2 o. s. ř.), je ve smyslu ustanovení § 238a odst. 1 o. s. ř. pouze usnesení, jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně o zastavení řízení pro nedostatek pravomoci soudu (písm. d/ citovaného ustanovení). Proti potvrzujícímu usnesení o zastavení řízení z jiného důvodu - pro nedostatek jiné podmínky řízení než soudní pravomoci (včetně nedostatku způsobilosti být účastníkem řízení) - dovolání přípustné není.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.10.1997

Spisová značka: 2 Cdon 953/96

Číslo rozhodnutí: 49

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Důvody dovolání civilního, Odnětí možnosti jednat před soudem, Přípustnost dovolání v civilním řízení

Předpisy: 99/1963 Sb. § 237 odst. 1 písm. f) 99/1963 Sb. § 238a odst. 1

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Městský soud v Brně usnesením ze dne 10. 2. 1995 zastavil řízení, v němž žalobci uplatnili proti v záhlaví označeným žalovaným nárok na vydání věci (garáže na pozemku parc. č. 4001 v katastrálním území Ř.), který dovozují ze zrušeného trestu propadnutí majetku. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že řízení trpí neodstranitelným nedostatkem podmínky řízení, neboť žalovaní nemají způsobilost být účastníky řízení. Postavení právnické osoby má pouze obec, konstatoval soud, nikoli její orgány, mezi něž patří obecní či městské úřady, jakož i úřady městských částí.

O odvolání žalobkyně D. M. rozhodl Krajský soud v Brně usnesením ze dne 2. 2. 1996 tak, že usnesení soudu prvního stupně potvrdil. Za rozhodující pokládal odvolací soud okolnost, že úřady

obce, jež nesporně nejsou nositeli způsobilosti být účastníky řízení, byly v žalobě jako žalované subjekty označeny zcela jednoznačně a určitě, a ani z obsahu žaloby nevyplynulo, že by žaloba směřovala proti subjektu jinému, jmenovitě samotné obci (která tuto způsobilost má). Proto se podle odvolacího soudu nemůže uplatnit (ve prospěch odvoláním požadované změny v označení žalovaných) zásada vyjádřená v ustanovení § 41 odst. 2 o. s. ř. a podobně není důvod k postupu podle ustanovení § 5 nebo § 43 o. s. ř. Změnu v označení účastníka, uvedl odvolací soud, občanský soudní řád nezná a záměna ve smyslu ustanovení 92 odst. 2 o. s. ř. přichází v úvahu pouze za předpokladu, že se týká účastníka „procesně způsobilého". Z těchto důvodů i odvolací soud uzavřel, že řízení tím, že v něm vystupují orgány obce, jež nemohou být jeho účastníky, je postiženo „neodstranitelnou vadou" a musí být zastaveno.

Včasným dovoláním se žalobkyně D. M. (řádně zastoupená advokátem) domáhá zrušení rozhodnutí obou soudů a vrácení věci soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Odvolací soud, uvádí v dovolání, rozhodl, aniž dal žalobcům možnost se vyjádřit k věci, čímž byli zkráceni v ústavních právech, jmenovitě v právu na veřejné projednání věci v jejich přítomnosti a v právu vyjádřit se ke všem prováděným důkazům. Tímto nesprávným postupem byla žalobcům v průběhu řízení odňata možnost jednat před soudem a proto je podle dovolatelky dovolání přípustné ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř.; jelikož usnesení odvolacího soudu je též nesprávné z hledisek uvedených v ustanovení § 241 odst. 3 písm. a), b), d) o. s. ř., je dovolání i důvodné. Soud porušil povinnosti uložené mu v ustanoveních 5, § 43 odst. 1 a § 104 odst. 2 o. s. ř., protože neučinil žádné opatření k odstranění nedostatku návrhu a účastníky nepoučil, jak je třeba opravu provést, ačkoli „z podání a výzev k vydání nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb. jasně vyplývá", že žaloba prostřednictvím příslušných orgánů směřovala proti obci (městu B.). Tím je řízení postiženo „tou vadou, že nerespektuje nálezy Ústavního soudu" (sp. zn. II. ÚS 151/94, II. ÚS 79/95, IV. ÚS 6/95, III. ÚS 74/94 a II. ÚS 108/93), které se týkají obdobné otázky a řeší ji ve shodě s názorem vyjádřeným v dovolání.

Nejvyšší soud dovolání odmítl.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 236 odst. 1 o. s. ř. (ve znění zákona č. 238/1995 Sb.) lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští. Přípustnost dovolání proti usnesení upravuje občanský soudní řád v ustanoveních 237, § 238a a § 239.

O žádný z důvodů přípustnosti dovolání vyjmenovaných v ustanoveních § 238a a § 239 o. s. ř. v dané věci nejde; ustanovení § 238a odst. 1 písm. a) o. s. ř. nepřichází v úvahu, protože usnesení odvolacího soudu není usnesením měnícím, a ustanovení § 238a odst. 1 písm. b) až f) o. s. ř. proto, že napadené usnesení nelze podřadit těm, jež jsou zde (jako usnesení, proti nimž je dovolání přípustné) vyjmenována. Podobně nelze přípustnost dovolání dovodit ani z ustanovení § 239 o. s. ř. neboť ji odvolací soud nezaložil výrokem podle ustanovení 239 odst. 1 o. s. ř., a z hlediska ustanovení § 239 odst. 2 o. s. ř. chybí již samotný návrh účastníka (na vyslovení přípustnosti dovolání), jemuž by odvolací soud nevyhověl.

Nemůže-li být dovolání přípustné podle těchto ustanovení, zbývá posoudit podmínky přípustnosti stanovené v § 237 o. s. ř.

Ustanovení § 237 odst. 1 podmiňuje přípustnost dovolání existencí takových závažných vad řízení a rozhodnutí, které činí rozhodnutí odvolacího soudu zmatečným. Protože jiné vady řízení vyjmenované v tomto ustanovení tvrzeny nebyly (s výjimkou blíže neodůvodněné zmínky o vadě podle písmene b/ citovaného ustanovení) a z obsahu spisu nevyplývají, zůstává k posouzení otázka, zda řízení trpí vadou ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř., kterým ve prospěch založení přípustnosti dovolání argumentovala sama dovolatelka.

Podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. je dovolání přípustné, jestliže účastníku řízení byla v průběhu řízení nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem. Odnětím možnosti jednat před soudem je takový postup soudu, jímž znemožnil účastníku řízení realizaci těch procesních práv, která mu zákon přiznává.

Výklad tohoto ustanovení se v dané situaci neobejde bez postižení změn, jež v dovolacím řízení nastaly v důsledku novely občanského soudního řádu, provedené zákonem č. 238/1995 Sb. Ustanovení § 237 písm. f) o. s. ř. ve znění účinném do 31 . 12. 1995, jak je interpretovala soudní praxe, připouštělo, že postupem, jímž soud odňal účastníku možnost před soudem jednat, mohla být nejen faktická činnost soudu, která sama o sobě neměla výraz v soudním rozhodnutí (např. jednání v nepřítomnosti účastníka, aniž byly splněny podmínky podle ustanovení § 101 odst. 2 o. s. ř.), ale i vlastní soudní rozhodnutí, případně v něm vtělený (právní) závěr, jestliže v jeho důsledku byla účastníku znemožněna realizace jeho procesních práv (typicky v případech odepření meritorního posouzení věci).

Text citovaného ustanovení zákon č. 238/1995 Sb. doplnil tak, že za slovo „byla“ vložil „v průběhu řízení nesprávným“. Doplnění pojmu „postup“ o přívlastek „nesprávný“ je pouze zpřesňující formulací, která nikterak nemění smysl dotčeného ustanovení. V porovnání s dřívějším zněním ustanovení § 237 písm. f) o. s. ř. má však zásadní (a svým významem omezující) charakter požadavek, aby šlo o nesprávný postup soudu „v průběhu řízení“.

Ten totiž způsobuje, že podmínku odnětí možnosti jednat před soudem se samotným rozhodnutím napříště spojovat nelze. Mohlo-li být soudní rozhodnutí „postupem“, nemůže již být „postupem v průběhu řízení“ (nesprávným). Rozhodnutí je rozumově volním projevem, který vyjadřuje určité myšlenkové závěry, a k němu soud dospívá až poté, co si dříve – právě „v průběhu řízení“ – osvojil skutečnosti, pro toto rozhodnutí významné. V důsledku toho „postupem soudu v průběhu řízení“ je činnost, která vydání soudního rozhodnutí logicky předchází, a tedy nikoli vlastní rozhodovací akt soudu, jehož úkolem je tento průběh řízení následně zhodnotit.

Na podporu uvedeného závěru lze užít i systematického argumentu, neboť občanský soudní řád sám užívá termínu „průběh řízení“ pro řízení v prvním stupni k označení hlavy první části třetí a v užším významu v záhlaví (rubrice) k ustanovením § 100 až § 102 o. s. ř., zatímco soudní rozhodnutí jsou upravena až v hlavě čtvrté části třetí. Obdobně se řízení o odvolání (hlava první části čtvrté) člení na „řízení u odvolacího soudu“ (rubrika k ustanovením § 211 až § 216 o. s. ř., postihující – mimo jiné též přes odkaz v ustanovení § 211 o. s. ř. – průběh odvolacího řízení) a „rozhodnutí o odvolání“ (rubrika k ustanovením § 218 až § 223 o. s. ř.).

V logické a obsahové návaznosti na uvedenou změnu v textu ustanovení § 237 písm. f) o. s. ř. citovaná novela rozšířila přípustnost dovolání na ta rozhodnutí, v jejichž důsledku řízení před odvolacím soudem končí bez meritorního projednání odvolání (§ 238a odst. 1 písm. c/ až f/ o. s. ř.). Právě rozhodnutí tohoto typu totiž vyvolávala v době před 1 . 1 . 1996 potřebu širšího výkladu ustanovení § 237 písm. f) o. s. ř., jež proto tím, že přípustnost dovolání je vůči nim výslovně upravena, odpadá. Na potvrzující usnesení odvolacího soudu, v jehož důsledku nedojde k věcnému projednání odvolání, pamatuje novela v ustanovení § 238a odst. 1 písm. d) o. s. ř.

O odnětí možnosti jednat před soudem ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. jde tedy již jen tehdy, jestliže se postup soudu projevil v průběhu řízení (a nikoli při rozhodování) a byl-li tento postup nesprávný. Tak je tomu zejména, jestliže účastník nebyl řádně přibrán do řízení (§ 94 odst. 2 o. s. ř.), účastníku byl ustanoven opatrovník, ačkoli podmínky podle ustanovení § 29 odst. 2 o. s. ř. nebyly splněny, soud projednal věc v rozporu s ustanovením § 101 odst. 2 o. s. ř. v nepřítomnosti účastníka, nebo jestliže odvolací soud k projednání odvolání (nesprávně) nenařídil jednání.

Posledně uvedenou situaci má na zřeteli dovolatelka, poukazuje-li na to, že nedostala možnost se před odvolacím soudem vyjádřit k věci a byla tak omezena v právu na veřejné projednání v její přítomnosti a v právu vyjádřit se ke všem prováděným důkazům. Tato argumentace z hlediska ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. však obstojí jen tehdy, měl-li soud ve vytýkaném směru odpovídající procesní povinnost, jinými slovy, byl-li postup – jímž byl pominut procesní institut jednání – postupem podle tohoto ustanovení nesprávným.

Tato podmínka v daném případě splněna není. Jednání nebylo nutné nařizovat, neboť podle ustanovení § 115 odst. 1 o. s. ř. předseda senátu (nestanoví-li zákon jinak) nařídí jednání jen k projednání věci samé, a o to před soudem prvního stupně nešlo. Závěr, který soud prvního stupně učinil, totiž vyjadřuje, že pro nedostatek podmínky řízení jednat ve věci nelze (srov. § 103 o. s. ř.). Povinnost kdykoli za řízení přihlížet k tomu, zda jsou tyto podmínky splněny, nespočívá zásadně na dokazování, neboť dokazování se provádí právě při jednání (§ 122 odst. 1 o. s. ř.), a váže se až k věci samé. Oba soudy se proto (právem) k dokazování neuchýlily; že žalované úřady nemají způsobilost být účastníky řízení, zjistily z ustanovení § 4 odst. 1 zákona č. 367/1990 Sb. V odvolacím řízení pak jednání nebylo třeba nařizovat z výslovného důvodu podle ustanovení § 214 odst. 2 písm. c) o. s. ř., neboť odvolání směřovalo proti usnesení, a této formy rozhodnutí soud prvního stupně užil v souladu s ustanovením § 167 odst. 1 o. s. ř.

Není proto důvod k závěru, že posuzované řízení – co do faktických procesních postupů – trpí vadou podle ustanovení 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. V uplatněných námitkách, oproti očekávání dovolatelky, opora pro založení přípustnosti dovolání nespočívá. Není-li vadného postupu, může dovolání spočívat již jen na námitce proti samotnému rozhodnutí. Jejím prostřednictvím, jak bylo dovozeno, existenci vady podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. však prokázat nelze. Že zastavení řízení, proti němuž dovolatelka brojí, je výrazem rozhodnutí soudu a nikoli jeho „v průběhu řízení nesprávného postupu“, platí i ve vztahu k té části dovolání, v níž je vytýkáno, že soudy porušily povinnosti vyplývající z ustanovení § 5, § 43 odst. 1, jakož i § 104 odst. 2 o. s. ř. (podle těchto ustanovení nepostupovaly). Odvolací soud totiž tato ustanovení neopomenul; z odůvodnění jeho rozhodnutí vyplývá, že postupy podle těchto ustanovení nepokládal za přípustné, neboť dospěl k závěru, že vzhledem k neodstranitelnému nedostatku podmínky řízení (tj. nedostatku, který nelze odstranit ani podle namítaných ustanovení) je procesně správným řešením výlučně zastavení řízení. Rozhodnutí odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 104 odst. 1 o. s. ř. není tedy ničím jiným než přímým vyjádřením tohoto závěru a ten je logicky primární, zatímco absence postupů podle ustanovení § 5, § 43 odst. 1 či 104 odst. 2 o. s. ř. je jen jeho důsledkem. Řízení a jeho výsledek jsou proto vskutku determinovány rozhodnutím a nikoli konkrétními procesními postupy (případně jejich absencí).

Ve prospěch závěru, že dovolání není přípustné, svědčí také důsledky toho, že dovolání je zásadně připuštěno pro takové situace, kdy dvě soudní rozhodnutí učiněná v instančním vztahu jsou navzájem rozdílná (diformní), případně, že přípustnost, založená naopak pro rozhodnutí konformní, je z této zásady výjimkou. Tím se totiž posiluje význam okolnosti, že potvrzujícím usnesením, proti kterému je dovolání přípustné (nejde-li o případy usnesení ve věci samé upravené v ustanovení § 239 odst. 1 , 2 o. s. ř.), je podle ustanovení § 238a odst. 1 o. s. ř. pouze usnesení, jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně o zastavení řízení pro nedostatek pravomoci soudu (písm. d/ téhož ustanovení). Citované ustanovení tedy představuje uvedenou výjimku, avšak – jak je ze znění ustanovení § 238a odst. 1 o. s. ř. zřejmé – výjimku jedinou. Logicky tedy platí, že proti potvrzujícímu usnesení o zastavení řízení z jiného důvodu – pro nedostatek jiné podmínky řízení než soudní pravomoci (včetně způsobilosti být účastníkem řízení, o kterou jde v dané věci) – dovolání přípustné být nemůže. Zjevnou intenci zákona, kterou tento závěr vystihuje, nelze obcházet tím, že prostřednictvím jiného výkladu ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř. by naopak přípustnost dovolání byla dovozována. Jiný výklad ustanovení § 237 odst. 1 písm. f) o. s. ř., ze kterého vychází dovolatelka, by byl z povahy věci tím spíše aplikovatelný v případě, na který míří citované ustanovení § 238a odst. 1 písm. d) o. s.

ř., čímž by toto ustanovení činil zbytečným.

Dovolání není tu tedy přípustné ani podle ustanovení § 237 o. s. ř.

Námitky, které proti usnesení odvolacího soudu dovolatelka formulovala, tedy mohou být pojímány jen jako dovolací důvody podle ustanovení § 241 odst. 3 písm. b), d) o. s. ř., jimiž se ovšem lze zabývat jen za předpokladu, že dovolání je přípustné. Samy o sobě přípustnost dovolání nezakládají a pro posouzení této otázky jsou nevýznamné. To platí i o té dovolatelkou tvrzené vadě, jež spočívá v tom, že napadené usnesení nerespektuje v dovolání citované ústavní nálezy.

Dovolatelka bez bližšího vysvětlení též uvedla, že v řízení „došlo k vadám uvedeným v ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř.“. O této vadě, již podle označeného ustanovení zakládá skutečnost, že ten, kdo v řízení vystupoval jako účastník, neměl způsobilost být účastníkem řízení, však lze hovořit jen tehdy, když soud na její existenci stanoveným způsobem nereagoval. V daném případě však byla procesně „odstraněna“ tím, že řízení, které bylo touto vadou postiženo, soud podle ustanovení § 104 odst. 1 o. s. ř. zastavil.

Dovolání, které není přípustné, dovolací soud podle ustanovení § 243b odst. 4 a § 218 odst. 1 písm. c) o. s. ř. odmítl.